

เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ The Goals of Buddhist Economics

โยธิน มาหา¹
Yothin Maha

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ 1. เพื่อนำเสนอเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ 2. เพื่อนำเสนอเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ การนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิชาเศรษฐศาสตร์ โดยได้นำเสนอหลักการทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ 2 ระดับ ได้แก่ (1) หลักการแห่งการตอบสนอง (To satisfy) ได้แก่ การสอนให้มนุษย์แสวงสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ปัจจัย 4 มาสนองความต้องการให้เพียงพอ สร้างความมั่นคงให้กับฐานะการเป็นอยู่ให้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นส่วนสนับสนุนส่งเสริมให้มนุษย์ได้ประกอบคุณงามดีได้สะดวกยิ่งขึ้น (2) หลักการแห่งการบำบัด (To subdue) ได้แก่ การสอนให้มนุษย์รู้จักบรรเทาความต้องการ หรือบรรเทาการแสวงหาสิ่งที่จะมาตอบสนองความต้องการให้น้อยลง เพราะถ้าหากว่ามนุษย์พยายามบรรเทาความต้องการชนิดที่รุนแรงลง ท้ายที่สุดความต้องการนั้นจะกลายเป็นความทะยานอยาก (ตัณหา) หรือถ้ามนุษย์เอาแต่สนองความต้องการ (ตัณหา) เพียงอย่างเดียว มนุษย์เราก็ไม่สามารถแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้ เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่ขีดจำกัด แต่ทรัพยากรที่มีอยู่สำหรับตอบสนองความต้องการของมนุษย์นั้นมีปริมาณที่จำกัด ดังนั้น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงเสนอให้ปัจเจกบุคคล จำกัดหรือควบคุมความต้องการของตนเองให้เหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด อันถือว่าเป้าหมายแท้จริงของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

คำสำคัญ (Keywords): เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ; เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

Abstract

This paper has two objectives: 1.to present Buddhist economics and 2.to present goals of Buddhist economics. Buddhist economics is the application of Buddhist teachings to economics by presenting two levels of Buddhist economic principles. These are (1) Principles of Response (To satisfy), that is, teaching people to seek amenities in their daily lives, such as the four needs of human to satisfy their needs sufficiently, to create

Received: 2022-11-02 Revised: 2022-11-24 Accepted: 2022-11-27

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา Faculty of Humanities and Social Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: yothin.m@nrnu.ac.th

stability in their well-being. This is in order to support and encourage human beings to perform good virtues more conveniently. (2) Principle of healing (To subdue) includes teaching humans how to alleviate their needs or lessen their quest for something to satisfy their needs. If human attempts to alleviate an intense need, that need will eventually turn into lust (lust). If man only satisfies one's desire (lust), then one cannot solve economic problems because of lust. Human needs are unlimited, while the resources available to meet human needs are limited. Buddhist economics therefore proposes that individuals limit or control their own needs to suit the limited natural resources, which is the true goal of Buddhist economics.

Keywords: Buddhist Economics; Goals of Buddhist Economics

บทนำ (Introduction)

วิชาเศรษฐศาสตร์ พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะวิชานี้พัฒนาขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานด้านปัจจัยความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง มนุษย์ดำรงอยู่ท่ามกลางปัญหาทั้งหลาย และปัญหาพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ทั้งหลายก็คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ทำอย่างไรจึงจะมีที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า อาหารบริโภคและยารักษาโรค หรือของกลางคือเงินไว้สำหรับใช้จ่าย แลกเปลี่ยนเพื่อสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์ (เดียน คำดี, 2545) วิชาการทางเศรษฐศาสตร์จึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป้าหมายของวิชาเศรษฐศาสตร์คือการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่มาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ (ผู้บริโภค) แต่ในขณะเดียวกันทรัพยากรที่มีอยู่ดูเหมือนจะไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์เลย วิธีการทางเศรษฐศาสตร์จึงต้องแสวงหาแหล่งทรัพยากรอื่น ๆ มาทดแทน เพื่อให้มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างทั่วถึงกัน และด้วยวิธีการดังกล่าว ถือเป็นการบรรลุเป้าหมายตามแนวทางของเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป แต่เนื่องจากความต้องการของมนุษย์มีมากและไม่มีขีดจำกัด เพราะความต้องการของมนุษย์ ไม่ได้ต้องการเพียงแค่ปัจจัย 4 มนุษย์ยังต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกหรือความพอใจมากกว่าสิ่งมีชีวิตประเภทอื่น ๆ ดังนั้นวิธีการทางเศรษฐศาสตร์แบบตอบสนองความต้องการเพียงอย่างเดียวจึงไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ เพราะยิ่งมนุษย์มีมากเท่าไรยิ่งมีความโลภมากเท่านั้น ในขณะเดียวกันสิ่งที่จะตอบสนองความต้องการก็จะหมดไปไม่เพียงพอ จึงทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจทั้งหลาย ๆ ประเทศในโลกนี้กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันรวมทั้งประเทศไทยด้วย เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองว่าการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยหลักตอบสนองความต้องการเพียงอย่างเดียวไม่ใช่วิธีการที่ถูกต้อง การแก้ปัญหาเศรษฐกิจควรควบคู่ไปกับการด้วยวิธีการของการตอบสนองความต้องการ ควรคู่ไปกับการบำบัดความต้องการไปพร้อมกัน จึงจะแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน จากการกล่าวนำข้างต้นนี้ ผู้เขียนจึงสนใจนำเสนอความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธพุทธธรรมอันเนื่องด้วยหลักเศรษฐกิจในทางพระพุทธศาสนาและการนำเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์ ต่อไปนี้

เศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด มาผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ และจำแนกแจกจ่ายไปยังบุคคลที่ต้องการ การเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน เมื่อจำเป็นต้องพิจารณาการบริโภค ก็จำเป็นอยู่เองจะต้องคำนึงถึงการผลิตและการกระจายผลผลิต ซึ่งต้องพิจารณาความจำกัดของทรัพยากร ความจำกัดของเวลาและประสิทธิภาพในการผลิต (อภิชัย พันธเสน, 2558) ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นความจำเป็นของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงต้องทำทุกวิถีทางเพื่อจะสรรหาทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะแสวงหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่เพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการของมนุษย์ หรือการสรรหาแหล่งงานทดแทนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือตลอดทั้งการกำหนดแนวทาง หรือนโยบายของภาครัฐเพื่อจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีจำกัด ด้วยคิดว่าจะทำให้สังคมมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ท่าทีของกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ที่ปรากฏในปัจจุบัน จึงมีลักษณะที่ตอบสนองความปรารถนาของมนุษย์โดยฝ่ายเดียว ยังตอบสนองความต้องการเท่าไรมนุษย์ยังมีความต้องการเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรที่นำมาตอบสนองความต้องการกลับลดลงหรือหมดสิ้นไปสวนทางกันกับต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

แม้ว่านักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปจะมีความเข้าใจ หรือมองเห็นปัญหาความไม่เพียงพอของทรัพยากรธรรมชาติที่จะนำมาสนองความต้องการดังกล่าวแล้ว และได้พยายามที่จะหาสิ่งมาทดแทนทรัพยากร ด้วยวิธีการนำเสนอทรัพยากรทางเลือก หรือหาพลังงานทดแทนก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพออยู่ดี จนส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ต่างที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติมากมาย เช่น เกิดภาวะโลกร้อน ภาวะน้ำท่วม และเป็นปัญหาอื่นอีกมากมายที่เกิดจากความไม่สมดุลของระบบธรรมชาติ ที่เกิดจากการที่มนุษย์แสวงหาความพอใจในสิ่งที่ตนเองปรารถนาจนเกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อมดังกล่าวเป็นวงกว้าง ดังนั้น หลักการทางเศรษฐศาสตร์จึงเกิดขึ้นในลักษณะของการตัดสินใจเลือกของมนุษย์เอง ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในหน่วยใดหน่วยหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ หรือการเรียกวิธีการตัดสินใจในทางเศรษฐศาสตร์ว่า “ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์” เนื่องจากในปัจจุบันประเทศทุกประเทศทั่วโลกจะประสบปัญหาพื้นฐานเดียวกัน คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากความไม่พอดีระหว่างความต้องการของมนุษย์และสิ่งที่จะมาตอบสนองความต้องการ โดยในระยะแรก ๆ มนุษย์มีความต้องการเพียงปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ที่เรียกว่า ปัจจัย 4 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สิ่งจำเป็น (Necessary) 4 ประการ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือสิ่งที่บำบัดความทุกข์ทางด้านสุขภาพ และสิ่งสุดท้าย ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ถ้ามองเผิน ๆ ดูเหมือนว่าการได้รับการตอบสนองของมนุษย์ที่จากปัจจัย 4 เพียงพอดังกล่าวก็น่าจะเพียงพอแล้ว เนื่องจากความความต้องการของมนุษย์ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ปัจจัย 4 เท่านั้น มนุษย์ยังต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความต้องการที่จะได้รับความพึงพอใจทางตา คือ การได้เห็นภาพที่ทำให้มีความสุขทางใจ การได้รับฟังที่พึงพอใจทางหู การได้รับฟังเสียงเพราะ ๆ การได้รับสิ่งที่พึงพอใจทางจมูก (รับได้สัมผัสกลิ่นหอม) การได้รับความพึงพอใจลิ้น เช่น การได้รับลิ้มรสในการรับประทานที่

อรรย ๆ และการได้รับความพึงพอใจทางกาย การได้รับความสัมผัส ความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองทางอายตนะเหล่านี้ ดูเหมือนว่ากิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์จะสามารถเอนมิตให้เกิดขึ้นได้ และมีความพยายามดำเนินการ ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเต็มที่อยู่ในปัจจุบัน โดยท้ายที่สุดแล้วมนุษย์ก็ต้องมาเปิดเบียนทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพราะหลักการแห่งการตอบสนองความต้องการของเศรษฐศาสตร์นั่นเอง ด้วยเหตุที่ทรัพยากรที่มีอยู่ในโลกใบนี้มีจำกัด หรือมีอยู่ไม่เพียงพอที่จะนำมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ วิธีการดังกล่าวไม่ใช่การแก้ปัญหา กลับจะเป็นการเพิ่มปัญหาใหม่ ๆ ให้มนุษย์ตามแก้อย่างไม่รู้สิ้น

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่มีหลักการของเศรษฐศาสตร์โดยตรง เหมือนอย่างเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป ที่มีสร้างระบบเศรษฐศาสตร์อย่างเป็นแบบแผน การที่เราใช้คำว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นเพียงการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์ใช้กับวิชาทางเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงมีลักษณะเป็นเศรษฐศาสตร์ทางศาสนา การประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพราะศาสนาเกี่ยวข้องและมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในกิจการเศรษฐกิจอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1. ศาสนาทำหน้าที่กำหนดความหมายทางศีลธรรม (Ethical Duty) และชี้แนวทางที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตแก่สมาชิกของสังคม ซึ่งหมายถึงกิจกรรมทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นในแง่สังคมทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองหรือการศึกษา จะต้องอาศัยการชี้แนะที่ถูกต้องของหลักศาสนาเป็นหลักสำคัญ มิฉะนั้นกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นก็จะไม่ดำเนินสอดคล้องกับวิถีชีวิตบนพื้นฐานแห่งศีลธรรมของสังคม จะกลายเป็นมิฉฉาชีพ คือ กิจกรรมที่ขัดแย้งกัน ซึ่งผิดจากดีงามของชีวิต ฉะนั้นศาสนาจึงมีหน้าที่ในการช่วยส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของมนุษย์ตั้งอยู่บนความถูกต้อง ให้เป็นระบบเศรษฐกิจที่ดี สอดคล้องกับอุดมคติของชีวิตของบุคคลและของสังคม

2. ศาสนาทำหน้าที่ความสำนึกชอบ (Conscience) ในการผลิต หลักศีลธรรมทางศาสนามีผลเกี่ยวเนื่องกับการผลิตเช่น คำสอนว่า การแสวงหากำไรโดยไม่ยุติธรรม หรือการขาดความเป็นธรรมนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ควรปฏิบัติเพราะเป็นบาป สังคมใดมีการเปิดเบียนกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์กระทำต่อกันเองมีผลไม่เพียงแต่ชาตินี้เท่านั้น แต่ในชาติต่อ ๆ ไปก็จะต้องมีบาปติดตัวอยู่ ในแง่นี้ศาสนาได้ส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรม ความดีในทางเศรษฐกิจ เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค

3. ศาสนาทำหน้าที่การสร้างจิตสำนึกในการบริโภค ศาสนาสอนให้รู้จักประมาณในการบริโภค (โภชนมัตตัญญูตา) ตามภาวะของตนและในด้านเสียสละ เช่น การบริจาคทรัพย์ สิ่งของเพื่อการกุศลหรือเพื่อส่วนรวม ซึ่งถือว่าก่อประโยชน์ให้เกิดแก่คนจำนวนมาก (เดือน คำดี, 2545)

นอกจากศาสนาจะทำหน้าที่บางประการต่อระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว เศรษฐกิจก็มีความสำคัญต่อศาสนาหรือเป้าหมายศาสนาเช่นเดียวกัน เพราะจุดหมายปลายทางของศาสนาโลกุตรธรรม แต่การบุคคลเราจะก้าวไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตทางศาสนานั้น ต้องอาศัยปัจจัย

เครื่องดำรงชีวิตสนับสนุน เพราะตราบใดที่มนุษย์เรายังมีปัญหาเรื่องปากท้องโอกาสที่จะเข้าถึงอมตธรรมก็ย่อมเป็นเรื่องยาก แม้พระพุทธองค์ยังทรงตรัสว่า “ความหิวเป็นโรคร้ายยิ่ง” (ขุ.ธ.(ไทย) 25/203/95) แม้ท่านอาจารย์สุชีพ ปัญญาธรรมาภรณ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือคุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา (2541) ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้แก่วิถีชีวิตด้านศีลธรรมโดยไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ แม้แต่การสอนเรื่องศีลธรรมแต่พระองค์ก็ไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพราะยอมรับเป็นหลักการสำคัญที่เดียวว่า คนจะดีได้นั้นจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยศีลธรรม แต่ศีลธรรมจะเกิดขึ้นได้ยากถ้าเศรษฐกิจส่วนบุคคลไม่ดี ศีลธรรมจะต้องควบคู่ไปกับเศรษฐกิจ เข้าทำนองที่ว่า “ศีลธรรมเดินด้วยท้อง” เพราะพระพุทธองค์นอกจากจะสอนศีลธรรมแล้วยังสั่งสอนเน้นหนักให้ตั้งเนื้อตั้งตัวในทางเศรษฐกิจให้ได้ (คุณ โทษณ์, 2545) แม้สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงกฏจริยวัตรธรรมคือ ธรรมหรือข้อปฏิบัติสำหรับการดำรง ความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืน ซึ่งมีอยู่ 4 อย่างคือ 1) แสวงหาพัสตที่หายไป 2) ซ่อมแซมพัสตที่เก่าคร่ำคร่า 3) รู้จักประมาณในการบริโภค 4) ตั้งสติหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน (อง.จตุกก.(ไทย) 21/258/376) หลักคำสอนเหล่านี้ล้วนเนื่องด้วยหลักเศรษฐกิจทั้งสิ้น

ความหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

สำหรับความหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น มีนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ จึงยกมาเป็นเพียงตัวอย่าง ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543) หมายถึง การนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อแก้ไขปัญหามนุษย์ในเรื่องของเศรษฐกิจ โดยเศรษฐศาสตร์แนวพุทธให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

อภิวัฒน์ โปธิ์สาน (2551) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นหลักเศรษฐศาสตร์ที่มีพื้นฐานของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสสอนแก่การดำรงชีพของพระสงฆ์และฆราวาสเป็นหลัก ในสมัยพุทธกาลจึงมีความแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักโดยสิ้นเชิง

อภิชัย พันธเสน (2558) พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้กับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นจากอารยธรรมตะวันตก นำมาประยุกต์กับวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตก เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะความเป็นจริงของตัวมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างจากวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตกและคงยังใช้เรียนและสอนอยู่ในสถาบันการศึกษาที่สอนวิชานี้ส่วนใหญ่ หรืออาจเรียกว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

รวมความว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับแนวคิดวิชาเศรษฐศาสตร์ หรือการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ในเรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างจากวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาจากที่พัฒนามาจากเศรษฐศาสตร์ทางตะวันตก ซึ่งเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่มีหลักการเหมือนเป็นหลักวิชาการ

เศรษฐศาสตร์ที่เรียนกันในสถาบันต่าง ๆ แต่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นเศรษฐศาสตร์ศาสนา หรือการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับวิชาเศรษฐศาสตร์

เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า เป้าหมายหรือหลักการของเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป คือการนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมาตอบสนองของมนุษย์ให้เพียงพอ และกิจกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องของการเลือกและการตัดสินใจ ทั้งฝ่ายผู้บริโภคเองและผลิตสินค้าและบริการ ตลอดทั้งการกระจายรายได้ ล้วนเป็นขบวนการของการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสิ่งที่ตนเองต้องการในฐานะที่เป็นหน่วยใดหน่วยหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ ถ้าบุคคลอยู่ในฐานะตลาดปัจจัยการผลิตก็จะแสวงหาหรือสรรหาทรัพยากรที่มีอยู่มาสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดกำไรอย่างสูงสุดโดยใช้ต้นทุนที่ต่ำที่สุด ถ้าบุคคลอยู่ในฐานะผู้บริโภคหรือหน่วยครัวเรือนก็ย่อมเลือกเพื่อตัดสินใจที่จะเลือกซื้อสินค้าและบริการชนิดใดชนิดหนึ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง ให้คุ้มค่างบเงินที่มีอยู่ในกระเป๋าที่จ่ายออกไป เพื่อจะตอบสนองความต้องการของตนเองในการบริโภค ส่วนบุคคลที่อยู่ในฐานะผู้กระจายสินค้า หรืออีกอย่างหนึ่งตลาดสินค้าและบริการก็มุ่งนำสินค้าจากนักธุรกิจเพื่อไปแสวงหากำไรเพิ่มขึ้น กิจกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นเรื่องปกติตามวิถีทางของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือเศรษฐกิจแบบกระแสหลัก สำหรับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธแล้ว ก็ไม่ได้มีความขัดแย้งในการกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบหลักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปแต่อย่างใด และมีท่าทีที่สนับสนุนวิธีการทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวด้วย พร้อมมีความคิดเห็นสอดคล้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวด้วย นอกจากนั้นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่ได้รังเกียจการแสวงหาทรัพย์หรือรังเกียจคนที่มีทรัพย์มาก แต่ในทางกลับกันเศรษฐศาสตร์แนวพุทธยังชื่นชม และยกย่องคนที่สิ้นเงินทองมากด้วยซ้ำ ด้วยเหตุที่ว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธพิจารณาความถูกหรือผิดของคนที่มีทรัพย์มาก จะพิจารณาจากวิธีการแสวงหาทรัพย์นั้นว่าได้มาโดยวิธีใด และใช้จ่ายทรัพย์สินที่มีอยู่สร้างความเดือดร้อนหรือความเจริญให้แก่ตนเองและสังคมหรือไม่ ถ้าได้ทรัพย์มาโดยมิฉฉาชีพ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจะถือว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าตำหนิ ไม่ควรยกย่อง ทรัพย์ประเภทนั้นเป็นทรัพย์ที่น่ารังเกียจ เป็นเรื่องที่น่าละอาย แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าทรัพย์สินมาด้วยความสุจริตทั้งทางกายและทางใจ และนำทรัพย์สินที่ได้มานั้นไปใช้จ่ายเพื่อสร้างความเจริญงอกงามทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจให้แก่ตนเองและผู้อื่น หลักการและพฤติกรรมเช่นนี้ถือเป็นแนวทางของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างแท้จริง ดังนั้นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนอกจากส่งเสริมให้มนุษย์แสวงหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมองไปที่เป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้ทรัพย์สิ้นเงินทองว่าเป็นไปในทิศทางใด ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อสะสมกิเลสหรือใช้จ่ายไปเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้มนุษย์เป็นคนดี เช่น บริจาคทรัพย์เพื่อเป็นทุนการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ยิ่งไปกว่านั้นการสละทรัพย์สาธารณะประโยชน์ในการอบรมธรรมะให้แก่บุคคลโดยทั่วไปเป็นต้น การใช้ทรัพย์เพื่อเป็นการบรรเทาความมัวเมาในการตอบสนองความต้องการให้แก่ตนเอง เช่น การเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเป้าหมายสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอีกทางหนึ่ง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงได้เสนอเป้าหมายของ

เศรษฐศาสตร์อยู่ 2 ระดับ ได้แก่ 1) เป้าหมายในระดับโลกียะ 2) เป้าหมายในระดับโลกุตระ ที่จะกล่าวต่อไปนี้

เป้าหมายในระดับโลกียะ (To satisfy)

คำสอนของพระพุทธศาสนามี 2 ระดับ คือ 1) ระดับจริยธรรม ได้แก่ จริยธรรมขั้นพื้นฐาน คำสอนที่สอนให้พุทธบริษัทพึงละเว้น ได้แก่ เบญจศีล อกุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น ระดับคำสอนที่สอนให้พุทธบริษัทพึงปฏิบัติ ได้แก่ เบญจธรรม และ กุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น หลักธรรมคำสอนที่เป็นฝ่ายให้ละเว้นเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นส่วนยังบุคคลไม่ให้ตกไปในธรรมที่ชั่ว (ความไม่ดี) ส่วนธรรมที่เป็นกุศล (ธรรมที่เป็นความดี) เป็นเครื่องคุ้มครองบุคคลผู้ประพฤติตามจากความชั่วต่าง ๆ ดังนั้น 2) ระดับสัจธรรม ได้แก่ คำสอนเพื่อเข้าใจในนิยามทั้ง 4 มุ่งสอนให้บุคคลเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง คำสอนทั้งสองระดับนี้ มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตในทุก ๆ มิติของผู้คนในสังคมปัจจุบัน จึงมีการนำหลักสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับศาสตร์ต่าง ๆ โดยการใช้เป็นชื่อเรียกตามศาสตร์นั้น ๆ แม้การประยุกต์ใช้คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ก็เป้าหมายแห่งคำสอนชัดเจน คือ มีความสัมพันธ์กันกับระดับคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ระดับ เช่นเดียวกัน เพื่อเป้าหมายคือความสุขตามวิถีแห่งชาวโลก ได้แก่ ความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ ได้แก่ สุขของคฤหัสถ์ 4 อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอานนยสูตรคือ 1) อตถิสุข (สุขเกิดจากความมืทรัพย์สิน) 2) โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน) 3) อานนยสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) 4) อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ) (อง. จตุกก.(ไทย) 21/62/105) ความสุขทั้ง 4 ประการนี้ย่อมเกิดขึ้นจากหลักธรรมข้ออื่น ๆ โดยเฉพาะหลักทฤษฎีมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) ความขยันหาทรัพย์สินด้วยวิธีการที่สุจริต 2) การเก็บรักษาทรัพย์สินหรือปัจจุบันเราเรียกว่าการออม 3) การคบเพื่อนที่ดีหรือการคบหากับบัณฑิต 4) การดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน โดยเฉพาะหลักสมชีวิตา ข้อสุดท้ายสำคัญมาก พุทธพจน์ในทิมชาณสูตรและอุชยสูตรที่ตรัส ไว้เหมือนกันว่า สมชีวิตา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้พุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า การใช้ จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ “เปรียบเทียบคนซึ่งของ หรือลูกมือของคนซึ่งของ ยกตราข้างขึ้นดูก็รู้ได้ว่า ต้อง ลดลงเท่านั้น หรือเพิ่มขึ้นเท่านั้น ฉะนั้น กุลบุตร ก็ฉันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญ แห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะไม่ให้พุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ” (อง.อรรถก. (ไทย) 23/55/346) หลักการทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธดังกล่าวมาข้างต้น มีจุดเน้นอยู่ที่ปัจเจกบุคคลในเบื้องต้น หลักธรรมที่เนื่องด้วยหลักเศรษฐกิจ มุ่งสอนตัวบุคคลเป็นรายบุคคล ที่สอนให้พึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจให้ได้ อย่าพยายามอาศัยคนอื่นจนเกินไป “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก” (ขุ.ธ.(ไทย) 25/160/82)

จากข้อความดังกล่าวเป็นเพียงการนำเสนอวิธีการของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในมุมมองของการการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและผลของการบรรลุเป้าหมายในทางเศรษฐกิจตามแนวเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ดังนั้นเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่ได้จบลงตรงที่ได้รับสิ่งที่ตนเองปรารถนาเท่านั้น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองว่ายังมีเป้าหมายสำคัญในระดับโลกียะขึ้นไปอีกว่า เมื่อมนุษย์เราได้ประสบความสำเร็จในเรื่องเศรษฐกิจแล้ว หรือทรัพย์สินที่เกิดจากการประกอบอาชีพที่สุจริตของเรามนุษย์ ทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นควรเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองและสังคมโดยรอบข้าง ไม่เช่นนั้น ทรัพย์สินที่มีอยู่ถือว่ายังไม่ได้ชื่อว่าเข้าถึงเป้าหมายอันแท้จริงของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ โดยตรัสเตือนภิกษุสาวกทั้งหลายว่า “ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ตน ก็ควรที่จะทำประโยชน์ตนนั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทโดยแท้เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น ก็ควรทำประโยชน์ของผู้อื่นนั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทโดยแท้ หรือเมื่อ พิจารณาเห็นประโยชน์ทั้ง 2 อย่าง ก็ควรทำประโยชน์ทั้ง 2 อย่างนั้นให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท” (อง.สตุตถก. (ไทย) 23/72/165)

เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในระดับโลกียะนี้ พิจารณาต่อไปว่าเมื่อบุคคลประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนเองปรารถนาโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงแล้ว และได้รับความสุขตามวิถีทางแห่งชีวิตคุณุหัตถ์แล้ว ดูเหมือนจะเป็นการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่เพียงพอแล้วสำหรับชีวิตของปุถุชนคนธรรมดา แต่เป้าหมายของในระดับโลกียะตามเศรษฐศาสตร์แนวพุทธให้ความสำคัญต่อไปว่า เราจะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินสมบัติเกิดขึ้นกับเราต่อไปอย่างไร ที่นอกจากสนองความต้องการทางอินทรีย์ทั้ง 6 แล้ว เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเห็นว่าทรัพย์สินเงินทองเหล่านี้จะมีค่ามากกว่าการตอบสนองความอยาก คือ ทรัพย์สินเหล่านี้จะมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการที่จะแสวงหาความสุขที่นอกเหนือจากความสุข 4 ประการ (โภคิยะสุข) นั่นก็คือ ความสุขทางด้านใจของมนุษย์เอง เพราะในทางพระพุทธศาสนาองทรัพย์สินเงินทองของเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นตัวส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกให้มนุษย์ได้ประกอบคุณความดีที่สูงขึ้น ดังนั้นสิ่งของเหล่านี้จึงมีลักษณะเป็น mean ไม่ใช่หลักลักษณะที่เป็น end กล่าวคือ เมื่อมนุษย์เรามีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่งแล้ว มีโอกาสที่จะช่วยเหลือผู้อื่นได้มากขึ้น หรือไม่มีเวลาเข้าวัดฟังธรรม และปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่โอกาสได้ เพื่อยกระดับความสุขทางจิตใจที่เป็นความสุขที่ละเอียดกว่า ในทางตรงกันข้าม ถ้ามนุษย์เรายังมีปัญหาด้านเศรษฐกิจหรือปัญหาเรื่องปากท้องอยู่ การที่จะประกอบคุณงามความดีในรูปแบบต่าง ๆ ย่อมกระทำได้ยาก เพราะตัวเองยังมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง เวลาที่ส่วนใหญ่จะหมดไปกับการแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งเรามักได้ยินที่คนพูดบ่อย ๆ ว่าไม่มีเวลาไปวัดเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมเลย เพราะไม่มีเวลาว่างทำแต่งงาน ไม่ทำก็ไม่ได้ เพราะรายได้ไม่มี

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แบบโลกียะนั้นมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางศีลธรรมของมนุษย์ คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้พุทธบริษัทรับสร้างเนื้อสร้างตัวในทางเศรษฐกิจในคราวที่ยังเป็นหนุ่มหรือมีเรี่ยวแรงพอที่จะประกอบอาชีพได้ หลังจากนั้นจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินเงินทองที่เราหาได้เพื่อประกอบคุณงามความดีให้กับ

ตนเอง พอถึงตรงนี้พอสรุปได้ว่าเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นไม่ใช่เพื่อให้ตนเองได้ในสิ่งที่สมอยากในวัตถุสิ่งของเท่านั้น หากแต่มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่การใช้ทรัพย์สินเงินทองเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขอันละเอียดกว่าคือความสุขทางด้านจิตใจ เห็นได้ชัดว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์ในระดับโลกีย์ว่ามีความสัมพันธ์กับอุดมคติทางด้านจิตวิญญาณ

เป้าหมายในระดับโลกุตร (To subdue)

เป้าหมายในระดับโลกุตรของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีความสืบเนื่องจากการตอบสนองความต้องการ มาเป็นการขัดความต้องการให้น้อยลง ส่วนหลักบَابัตนั้นหมายถึงการสอนให้รู้จักบรรเทาความต้องการชนิดรุนแรงที่กลายเป็นความทะยานอยากอันก่อให้เกิดทุกข์ คือ ถ้ามนุษย์จะมัวแต่หาทางสนองความอยากอยู่อย่างเดียว อย่างไร ๆ ก็ไม่รู้จักพอ ท่านจึงเปรียบความอยากเสมอด้วยไฟไม่มี ไม่รู้จักอิ่มด้วยเชื้อ หรือแม่น้ำไม่รู้จักเต็ม แม้เราจะเทน้ำลงไปสักเท่าไรก็ตาม เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการบَابัต หรือการบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงโดยลำดับ อันเป็นทางแห่งการพ้นทุกข์ได้ (สุชีฟ ปุณฺณณูปาท, 2541) หลักการบَابัต หมายถึง การบَابัตความต้องการของตนเองให้น้อยลดความทะยานอยากในวัตถุสิ่งของนอกกายออกไป ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ หรือเอาจิตวิญญาณของตนเองไปเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สินนั้น เมื่อทรัพย์สินหรือวัตถุสิ่งของเกิดความเสียหาย ทำให้เกิดความเสียอกเสียใจเป็นทุกข์เวทนาทางใจเป็นยิ่งนัก ดังนั้น เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธระดับนี้จึงสอนให้มนุษย์ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นอยู่เหนือวัตถุ อย่าเอาชีวิตหรือจิตวิญญาณไปผูกไว้กับวัตถุภายนอก โดยแท้จริงแล้ว มนุษย์ควรมีชีวิตอยู่โดยไม่ตกเป็นทาสของตัณหา คือความสามารถในการควบคุมจิตที่ปรารถนาในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ควรและเมื่อประสบความสำเร็จปรารถนาแล้ว ก็ให้ทั้งความปรารถนานั้นเสีย หากปล่อยให้มีอยู่ต่อไปมันจะพอกพูนขึ้น เพราะตัณหาคือความปรารถนานั้นเป็นสิ่งที่ต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งการปฏิบัติให้ได้เช่นนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่มนุษย์สามารถทำได้ สิ่งที่จะช่วยในการสกัดกั้น ตัณหา ก็คือ สันโดษ ซึ่งหมายถึง ความอุมความพอใจในสิ่งที่มีอยู่หรือเป็นอยู่ (เดิมศักดิ์ เศรษฐวิชรวิช, 2540)

การที่พระพุทธศาสนาได้สอนให้บุคคลมีเจริญทางเศรษฐกิจ เพื่อให้สะดวกในการที่จะปฏิบัติตามศีลธรรม อันเป็นการสอนหลักเศรษฐกิจระดับโลกีย์ ในลำดับต่อมาแทนที่จะสอนให้เราคอยตอบสนองความอยากได้ใคร่ดีต่าง ๆ กลับสอนให้เราเป็นนายเหนือความทะยานอยากนั้น ๆ รู้จักเอาชนะเป็นทาสของความทะยานอยาก รู้ว่าจำเป็นแค่ไหนเป็นความจำเป็น แค่นั้นเกินความจำเป็นต้น แค่นั้นเป็นความทะยานอยากที่มาเผาลนจิตใจของคนเราให้เราร้อน (สุชีฟ ปุณฺณณูปาท, 2541) ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งเหล่าสาวกทั้งที่เป็นบรรพชิตทั้งหลายในใช้สอยปัจจัย 4 ได้แก่ การบริโภคาหาร การใช้จีวร การใช้ยาในการบَابัตโรค และการใช้สอยเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) เช่น การกินอาหาร ผู้บริโภคตระหนักรู้ความจริงที่ตนบริโภค ประโยชน์ที่เกิดจากบริโภค กล่าวคือการได้รับตอบสนองความต้องการจากปัจจัย 4 ต้องใช้ความระมัดระวังในการได้รับตอบสนองจากการบริโภคปัจจัย ดังนี้

1. บริโภคด้วยปัญญา การบริโภคด้วยปัญญาจะทำให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริงต่อการบริโภค และเป็นการบริโภคที่ไม่มีทุกข์ตามมาในภายหลัง โดยพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้ และคุณค่าเทียมในการอุปโภคและบริโภคสิ่งของต่างในชีวิตประจำวัน

2. บริโภคแบบพอประมาณ เวลาบริโภคจะต้องเข้าใจความหมายอย่างนี้ และบริโภคให้ได้ผลตามความมุ่งหมายแล้ว ความพอดีก็อยู่ที่นี้ ความพอดีหรือสายกลางอยู่ที่คุณภาพชีวิต มาบรรจบกับความพึงพอใจ เพราะว่าผู้ที่เป็นชาวพุทธพิจารณาเข้าใจความหมายของการบริโภคเพื่อสุขภาพดี เพื่อเกื้อกูลต่อการมีสุขภาพที่ดี เพื่ออยู่เป็นสุข ดังนั้น คุณภาพชีวิต คือสิ่งที่ต้องการในการบริโภคและบริโภคแล้วได้รับความพึงพอใจที่ได้คุณภาพชีวิตนั้น นี่คือความหมายของมัญญัตถุญญา คือความพอดีที่ว่า เป็นสายกลาง

3. บริโภคที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ในกิจกรรมของมนุษย์ปุถุชนที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจในการบริโภคนั้น คนจำนวนมากทีเดียว ไม่บริโภคเพื่อบำบัดความต้องการ เช่น กินอาหารโดยมุ่งรสร่อย แต่กลับทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกาย เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

4. การบริโภคแบบสัมมาทิฐิ ถ้ามีความคิดถูกพฤติกรรมที่ตามมาก็ถูกไปด้วย ถ้ามีความคิดผิด พฤติกรรมที่ตามมาก็ผิดไปหมด ในลักษณะนี้ก็จะเห็นว่าบทบาทของสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิจึงมีแก่นุษย์ทุกด้านรวมทั้งการบริโภคด้วย ดังนั้น การบริโภคที่ถูกต้อง จะนำประโยชน์และคุณค่ามาสู่ชีวิตส่วนตนและส่วนรวม พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต) 2543)

5. การบริโภคแบบสันโดษ คือการบริโภคเพียงเพราะยังร่างกายให้ดำเนินต่อไป ไม่มัวเมาในการบริโภค พิจารณาความจำเป็นของร่างกาย ไม่ทะยานอยากในการบริโภค ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ภิกษุหนึ่งในธรรมวินัยนี้ ได้อาหารและเครื่องนุ่งห่มในกาลแล้วพึงรู้จักประมาณเพื่อสันโดษ” (ขุ.ม.(ไทย) 29/206/599

จะเห็นว่าวิธีการของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในระดับโลกุตระ ไม่ใช่หลักเศรษฐกิจแบบตอบสนองความต้องการของคนเรา แต่นำเสนอหลักแห่งของการบรรเทาความต้องการของมนุษย์ด้วยวิธีการแห่งการบริโภคแบบใช้ปัญญา ไม่บริโภคตามสัญชาตญาณหรือเพียงเพราะความต้องการของตนเองเท่านั้น รู้ว่าเท่าทันคุณค่าของสิ่งที่กำลังบริโภคว่ามีคุณค่าแท้หรือคุณค่าเทียมเพียงใด บริโภคตามความจำเป็น มีเท่าที่จำเป็น ไม่บริโภคมามากจนเกินไปทำให้เป็นทุกข์เพราะการบริโภค (มัญญัตถุญญา) ย่อมเป็นการเบียดเบียนตนเอง ถ้าบริโภคแบบสრ่วยสรวาย จะเป็นการเบียดเบียนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้สิ้นเปลืองไปแบบไม่เกิดคุณค่าเท่าที่ควร ในทางพระพุทธศาสนา มองว่า ปัญหา (ทุกข์) เมื่อเกิดขึ้นย่อมเกิดเพราะตัณหา คือ ความอยากของมนุษย์เอง ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เป็นเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป จึงพยายามสรรหาวิธีที่จะทำให้ความอยากนั้นหมดไปด้วยการสนองความอยาก ในมุมมองของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเห็นว่าวิธีการดังกล่าวมีแต่จะเพิ่มปัญหา (ทุกข์) หรือสร้างปัญหาใหม่ให้เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ จึงเสนอแนวทางแห่งการเข้าถึงเศรษฐกิจในระดับสูงที่มนุษย์ทุกคนสามารถหาได้จากตัวมนุษย์เอง

บทสรุป

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่มีหลักการ เหมือนเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไป เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิชาเศรษฐศาสตร์ พระพุทธศาสนาแม้จะมุ่งสอนให้มนุษย์ก้าวข้ามสารัตถะยิ่งยวดของวัตถุ แต่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธก็ให้ความสำคัญกับความสุขที่เกิดจากวัตถุพอ ๆ กับความสุขทางจิตใจ ทั้งนี้เมื่อบุคคลมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความพร้อมด้วยทรัพย์สินเงินทองแล้ว จะสามารถนำตนเองนั้นไปสู่พฤติกรรมที่ดี หรือมีโอกาสที่สร้างคุณงามความดีได้ง่าย แม้กระทั่งที่จะแสวงหาความสุขทางด้านจิตใจ ในทางตรงกันข้าม ถ้ามนุษย์เรายังมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว อาจทำให้มนุษย์ประพจน์ติฉินจิก หรือพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรมอันดีงามได้ ดังนั้นในเบื้องต้นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธต้องการชี้ให้เห็นว่า ความเสื่อมทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากปัญหาเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงได้เสนอหลักการทางเศรษฐกิจ 2 ข้อ ได้แก่ (1) สอนให้มนุษย์พยายามสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้ดี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การสร้างความมั่นคงทางด้านปัจจัย 4 ให้เพียงพอต่อความจำเป็นในชีวิตประจำวัน และใช้สอยทรัพย์สินนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น นี่คือการและเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในระดับโลกยะ (2) เป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธระดับสูง มุ่งไปที่วิธีการแห่งการใช้สอยให้เห็นคุณค่าที่เกิดจากใช้สอยทรัพย์สิน ด้วยการมิให้ใช้สอยทรัพย์สินนั้นเพียงเพื่อสนองตัณหาของตนเองเท่านั้น แต่สอนให้คลายความพอใจในการบริโภคทรัพย์สินนั้น สอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อมีเป้าหมาย คือ ให้มนุษย์ละความทะยานอยากอย่างรุนแรง (ตัณหา) ซึ่งความทะยานอยากนี้ก็จะกลายเป็นตัณหาในที่สุด เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองว่า ทรัพย์สินเงินทองเป็นเพียงอุปกรณ์ส่งเสริมสนับสนุนให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างไม่ขัดสนหรือไม่ให้เกิดทุกข์เวทนาจนเกินไป ทรัพย์สินเงินทองที่เราถืออยู่เป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกในการประกอบคุณงามดีให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่น ทรัพย์สินจึงเป็นเพียง mean ไม่ใช่ end แต่อย่างใด ท่านจึงเปรียบเทียบวัตถุสิ่งของ เสมือนเรือหรือแพที่เราใช้สำหรับข้ามแม่น้ำไปอีกฝั่งหนึ่ง หลังจากที่เรายกข้ามได้แล้ว เราก็ไม่จำเป็นต้องแบกแพนั้นไปด้วย ฉะนั้น ทรัพย์สินสมบัติที่เราถืออยู่เป็นเพียงอุปกรณ์ช่วยสนับสนุนให้เราได้มีโอกาสในการสร้างคุณงามความดีที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไปไม่ควรไปยึดติดมันนั้น นี่คือการเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธในระดับโลกุตระ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงมุ่งให้มนุษย์จำกัดความต้องการของตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัดซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์เคยใช้ในการอบรมสั่งสอนบรรดาสาวกในสมัยพุทธกาล หลักความสันโดษ ความมักน้อย การรู้จักประมาณในการบริโภค การบริโภคปัจจัย 4 ให้เกิดคุณค่าแท้

เอกสารอ้างอิง (References)

- คุณ โทชนันท์. (2545). *พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- เดือน คำดี. (2545). *ศาสนศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เต็มศักดิ์ เศรษฐวิชัย. (2540). *วิทยาศาสตร์พัฒนาชีวิต*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: เอ็มมีเทรตติ้ง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อภิชัย พันธเสน. (2558). *พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อภิรักษ์ โปธิ์สาน. (2551). *พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต*. มหาสารคาม: มหาศาลายมหาสารคาม.